

Proa do Hidria Segundo. O Barco da Memoria

*...Na noite, vo-los tres fuxitivos.
Fuxitivos do medo na dorna escorregante,
danzando e embestindo contra o medo..."*

("Ós líderes mariñeiros que fuxiron na dorna e morreron no Atlántico, lonxe do terror".

Xosé Luís Méndez Ferrín)

Neste 2006 en curso cúmprese o 70 aniversario do golpe militar que a partir do 18 de Xullo de 1936 tinxiu de sangue o país, malia que por estes pagos non houbera propiamente confrontacións militares. Daquela, a beiramar galega sofreu de maneira desmedida as represalias que os franquistas cometeron contra persoas e colectivos que, na etapa republicana, pretenderon mudar a ruín condición dos obreiros, dos labregos pobres e dos mariñeiros.

Os traballadores do mar contaron durante a IIª República cunha forte organización, a "Federación Regional de Industria Pesquera", integrada na CNT, que reuniu a máis de 17.000 mariñeiros e peixeiras distribuídos por 46 portos; unha Federación que meteu en vereda á Patronal pesqueira e conserveira habituada a impor a súa vontade e a facerse obedecer sen dar un chío¹. Tras a intervención dos militares, algúns patróns tomaron cumprida revancha armando e instigando ao asasinato, á tortura e á aldraxe máis infame. Quizais en poucos sitios como no Morrazo, Bouzas, Panxón ou Teis, ficou tan ás claras a "xustiza de clase" que boa parte da Patronal aplicou aos dirixentes dos extintos sindicatos

mariñeiros da CNT ou influídos polo Partido Comunista, que tantos crebadizos de cabeza lles deran na República. Aínda hoxe causa arrepío nas Rías Baixas escoitar os nomes do Tenente "Rabioso", do nazi alemán Bruno Sveiger posto ao servizo da *Falange* de Marín, ou dalgúns apelidos de coñecidas familias de conserveiros, salgazoneiros ou navieiros.

Dentro das actividades que a Consellería de Cultura da Xunta de Galiza vai desenvolver co gallo deste "Ano da Memoria" (2006), coa vista posta na homenaxe ás vítimas e no coñecemento das funestas consecuencias que carrexou a represión franquista ao conxunto do país, hai unha que ten por único escenario o mundo do mar. Neste verán, dende o 17 de Xullo ate o 8 de Setembro, unha Exposición itinerante sobre o asañoamento dos fascistas contra o tecido societario urdido polos traballadores do mar vai percorrer 18 portos do noso litoral, cun degoro divulgativo e unha presentación asequible ao gran público. E se o contido é novidoso, non o é menos o "continente": os paneis explicativos irán no interior da adega dunha das embarcacións máis emblemáticas do noso patrimonio marítimo, alugada pola devandita Consellería para a ocasión. O vapor "Hidria", vello alxibe que foi do porto de Vigo, hoxe totalmente rehabilitado por unha empresa radicada no Grove para actividades de turismo náutico, converterase por unhas semanas no "Barco da Memoria" que recupere lembranzas asolagadas polo medo e transporte novas arelas de liberdade e igualdade, dende a Ría de Vigo ate o Golfo Ártabro.

1.- Cf. PEREIRA, D. (2005): *Foulas e Ronseis. Retrincos para un Tratado do Mar dos Galegos*, Edicións Positivas, Santiago.

Vexamos algúns trazos dese cargamento.

Os mártires do mar

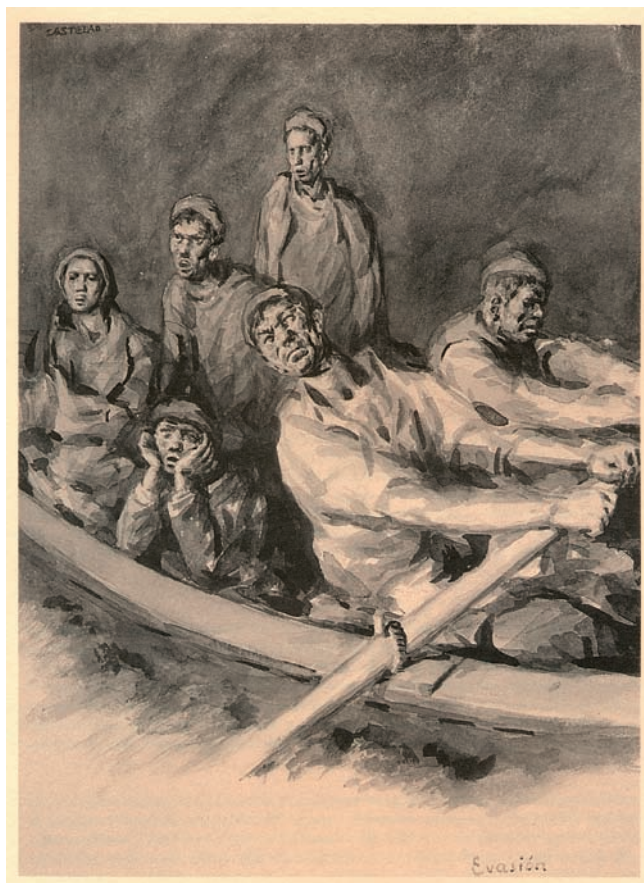
No litoral, a persecución mortal dos falanxistas asañouse sobre todo cos militantes dos sindicatos de pescadores e de industria pesqueira máis característicos. Nas vilas e cidades da nosa beiramar, máis de 120 cadros mariñeiros anarcosindicalistas foron sacrificados a partir de Agosto de 1936 e testemuñan, tanto o pasado poderío da fenecida Federación, como a xenreira que as actividades dos sindicatos en Celeiro, O Barqueiro, Cariño, Mugar dos, Sada, A Coruña, Porto do Son, Cangas, Marín, Moaña, Vigo-Bouzas, Panxón, Aldán, Baiona, O Grove, Cambados, etc., xeraron nas "forzas vivas" dos respectivos portos de pesca.

Ademais, nas Rías Baixas o mar foi tamén foxa común: en Cangas, Moaña, Bueu ou Vilagarcía, barcos de pesca alugados para a ocasión a fabricantes e arma-

Falanxistas de Baiona, autores da matanza da Volta dos Nove, en Vigo nos primeiros días tras o golpe militar

dores ou motoras de paseo postas a disposición por señoritos de Casino, transportaron os sindicalistas mariñeiros tras ser asasinados, para logo fondealos na ría atados aos grillóns de torrar peixe nas fábricas de conserva, ou a pandullos do balo. Algúns, caso dos coñecidos militantes da sociedade "La Fraternidad Marinera" moañesa, os irmáns Eugenio e Manuel Cancelas, José Paz Pena e Cándido Giráldez, asasinados polos falanxistas de Marín e logo guindados ao mar dende o pesqueiro "Ave sin Puerto", non apareceron máis. E na veciña vila de Cangas, o mar tan só devolveu cinco dos once homes masacrados en Angueiro o 28 de Agosto de 1936 e logo mergullados na ría². Do acontecido en Bueu, temos o testemuño de Antón Patiño:

"Evasión". Debuxo de Castelao en "Atila en Galiza"

José Paz Pena

2.- Ver X. M. GONZÁLEZ FERNÁNDEZ e X. C. VILLAVARDE ROMÁN, (1999): *Moaña nos anos vermellos. Conflictividade social y política nun concello agrario e mariñeiro (1930-1937)*, Edición do Castro, Sada. Así mesmo, ver SANTOS CASTROVIEJO, I. e NORES SOLIÑO, A. (2005): *Historia de Cangas 1900-1936. Unha ribeira de pescadores*, Ed. A Nosa Terra, Vigo. Tamén Causa 1212-36 Vigo.

"O fío dos mortos de Meiro, Beluso, Bon e Cela remataba no mar noite tras noite (...). Os xefes dos matachíns subían os homes esposados por parella a unha lancha (...). Á luz da lúa e das estrelas, a travesía quedaba detida no medio da ría. Uns certos disparos desfechados na caluga acababan entre insultos coa vida dos homes (...). Os seus corpos asasinados guindábanos ao mar (...) e, coa mesma auga da ría, lavaban o sangue que os martirizados deixaban na táboas da lancha.

Mais antes de abandonalos tomaban sempre o coidado de recollerlles os grillóns para poder aproveitálos na próxima condución (...)"³.

Precisamente neste porto de Bueu, disque unha daquelas embarcacións de sinistros cometidos tomou por mal nome "La Funeraria" e despois da guerra ninguén quixo embarcar nela.

Un dos episodios máis sanguentos tras o golpe de Xullo de 1936 foi o que aconteceu perto de Baiona, na Enseada da Bombardeira, coñecida dende aquela como a Volta dos Nove: para vingarse da morte dun falanxista cando perseguía dous fuxidos en Sabarís, os seus "camaradas" desprazáronse o 15 de Outubro de 1936 á cadea de Vigo e elixiron nove homes, a maioría mariñeiros de Panxón e Baiona, que meteron nunha camioneta. Xa era noite cando chegaron á Bombardeira, e alí un a un fóronos matando. Os pescadores que regresaban a porto deron a noticia. Pero o máis emocionante foi que este terrible acontecemento seguiu vivo entre a

Francisco Lijó, un dos mariñeiros asasinados na "Volta dos Nove"

Monumento en homenaxe aos asasinados na Volta dos Nove, promovido polo Instituto de Estudos Miñoranos e realizado de balde por Fernando Casás. A fotografía é de www.simboloxico.com

veciñanza ata os anos 50 ou 60 do século pasado, pois durante todo este tempo aparecerían día a día nove cruces gravadas na terra, na curva onde caeran os corpos sen vida.

Outro suceso estarrecedor foi o dos asasinatos que tiveron lugar na primavera de 1937 no bou "Eva", amarrado no peirao do Berbés, en Vigo. Pero deixemos que sexa Rafael Dieste, amigo dos curmáns de Castela sacrificados naquela moura xornada e rianxeiro coma eles, quen conte a historia:

"*Veú nos xornais a notiza, enxota e breve. Na madrugada do 23 de abril foron sacados d'un bou, disposto para zarpar de Vigo, os cadáveres de nove homes e unha muller moza (...). Aqueles nove homes e aquela moza, casada de pouco tempo con un d'eles, tiñanse ocultado no bou para fuxir, despois de moitos meses de esquivaren a teimosa persecución feixista. Eran de distintos partidos. Foron delatados -din os xornales- por un tripulante. Os feixistas arrimaron un barco alxibe do porto e asolagaron a bodega do bou. Pri-*

3.- Cf. A. PATIÑO REGUEIRA (2005): *Memoria de Ferro*, Ed. A Nosa Terra, Vigo

Os tres irmáns Alejandro, José e Silvano Núñez Pazó, mariñeiros de Cangas sacrificados os dous primeiros en Anguieiro, mentres que Silvano foi asasinado na fronte de guerra cando tentaba desertar ao bando republicano

*meiro con auga fría. Despois con auga fervente. Os acosados non saían... Ouvíronse uns disparos... O mozo recién casado chamábase Nogueira. Dos outros nomes sábense dous que alongaron o noso estremecemento, e acurtaron de súpeto a distancia -xa brevísima- entre o noso esprito i a traxedia: Manuel Rodríguez Castelao; José Losada Castelao; curmáns d'Alfonso... dous dos rapaces máis puros da nosa terra (...)"*⁴

Nas Rías do Norte, a represión estivo vencellada en moitas ocasións ás fugas argalladas por antigos afiliados aos sindicatos mariñeiros, que actuaron na clandestinidade a partir do verán de 1936. Tal aconteceu en Cariño, onde tras a saída dunha vintena de membros do "Sindicato de Industria Pesquera" (CNT) no bonito "Arkale", os falanxistas vingáronse fusilando contra os muros do ferrolán Castelo de San Felipe a 11 homes da vila, correndo o mes de setembro daquel mal

Muralla do Castelo de San Felipe, nos arrabaldos de Ferrol; alí se fusilou a moitos antifranquistas

ano. Tamén na Coruña os mariñeiros outrora integrados na agrupación libertaria "El Despertar Marítimo" foron quen de levar a cabo durante a Guerra Civil cando menos 18 fugas por mar con rumbo á costa francesa ou asturiana. Aínda que a maioría delas acadaron o seu obxectivo, o fracaso dalgúns evasións levou de seu tráficas consecuencias; eis a frustrada o 3 de Marzo de 1937 na contorna do Portiño e do Monte San Pedro, nos arrabaldos da capital herculina. Daquela, estiveron implicados un cento de persoas que, ao seren descubertas, fuxiron monte arriba ou a nado, co resultado de 28 detidos e varios desaparecidos. Meses despois, 19 dos apresados aquel día serían fusilados no recinto militar de Punta Herminia, perto da Torre de Hércules.

Comezos de Xuño de 1937: a prensa francesa recolle a entrada do bou coruñés "Constante Veiga", asaltado por mariñeiros do Despertar Marítimo", no porto de Brest

4.- Cf. DIESTE, R.: "Unha morte lanzal", *Nova Galiza*, Barcelona, 15/6/1937.

O Buque "Hidria Segundo" - *O barco da memoria*"Antonio Chaves del Río,
Patrón Maior do Pósito de Cambados,
asasinado polos falanxistas en Curro (Barro)

Unha proposta plural e integradora

Presidida pola impactante obra do pintor vigués Federico Ribas "Galicia quedou sen mariñeiros", a Exposición pretende incentivar a realización de actividades en torno ao barco, de maneira que a poboación poda visualizar a realidade da represión do franquismo no mundo do mar. Deste xeito, e sen distinción de idearios ou compromisos políticos, concellos de diversas localidades da beiramar, a carón de asociacións culturais, clubs náuticos, colectivos a prol da recuperación da memoria, sen esquecer algunhas Confrarías e agrupacións mariñeiras, andan a preparar xornadas de debate, presentación de publicacións, proxección de audiovisuais e, sobre todo, homenaxes ás vítimas da barbarie fraticida. Particularmente

emotiva será a rehabilitación do que foi Patrón Maior do Pósito de Cambados, Antonio Chaves del Río, asasinado en Curro (Barro) nos primeiros días do golpe militar, promovida pola propia Confraría de Pescadores da vila arousá e o Colectivo "Mascato". Como impactante se presenta, así mesmo, a proposta de xira marítima que están a organizar varios colectivos da

Ría do Ferrol para divulgar o sacrificio de tantos mariñeiros e cabos da Armada leais á República, nos combates acontecidos no Arsenal da cidade departamental logo do alzamento faccioso.

Como ramo da morea de actividades en perspectiva, no debalo do verán preténdese levar a cabo un sentido recoñecemento aos mártires do mar por parte dos propios mariñeiros e da cidadanía en xeral. A homenaxe

consistirá nun roteiro pola Ría de Vigo a bordo dunha flota de embarcacións de pesca e acuicultura, deportivas e tradicionais, encabezada polo "Hidria" ateiado de familiares e achegados dos represaliados. Percorreremos aqueles lugares, tal que o mar da Guía, o mar de Domaio e o mar de San Simón, onde

ficaron por sempre aqueles sindicalistas de Cangas e Moaña, para renovar o noso compromiso cos valores solidarios que aquelas persoas sustentaron, mentres a buguina do "Hidria" teima en crebar a brétema do esquecemento.

Eis a singradura que quereríamos deixar anotada no libro de a bordo do "Barco da Memoria".

Pósito de Cambados, anos 30

CALENDARIO DO BARCO DA MEMORIA

Xullo

17, 18, 19 Cambados

21, 22, 23 Moaña. Día 22 Homenaxe nacional aos represaliados e represaliadas organizado pola Consellería de Cultura en San Simón.

24, 25, 26 Baiona

27, 28, 29 Marín

30, 31 O Grove

Agosto

1 Agosto, O Grove

2, 3, 4 A Illa de Arousa

5, 6 Rianxo

7, 8 Cabo de Cruz

9 Ribeira

10, 11 Portosín

12, 13 Muros

14 (travesía), 15, 16, 17, 18 A Coruña

19, 20, 21 Mugardos

22, 23, 24 Ferrol

25 (travesía)

26 (sábado). Homenaxe nacional da xente de mar aos mariñeiros asasinados e desaparecidos.

Roteiro Ría de Vigo: saída de Cangas, A Guía, San Simón, Domaio, Cangas.

27, 28 Cangas

29, 30, 31 Raxó

Setembro

1, 2, 3, Vigo

4, 5, 6, Vilagarcía

